

Cs. Gyimesi Éva (Kolozsvár)

Transzszilvanizmus. Valóság - mítosz - ideál

A sajátosan erdélyi regionális identitástudat történelmi képződmény; az évszázadok óta itt élő nemzetek (magyarok, románok, szászok) megőrizték (főleg az elmúlt évek erőszakos homogenizálása által veszélyeztetett) nemzeti karakterüket. A nemzeti identitástudat(ok)ba bizonyos fokig beleépült a másik kultúra iránti nyitottság. Erre építették szellemi mozgalmukat a század első felében az ún. transzszilvanisták. A szerző saját legújabb kori élettapasztalataira, mai szép- és szakírói nyilatkozatokra figyelve kérdez rá a transzszilvanizmus életképességére. Közvetlen és idézett feleletei a szellemi mozgalom újjáélesztését illetően erősen kételkedők. Az erdélyiségnek, mint erdélyi magyar regionális identitástudatnak a léte a mindennapi életben: tény. Ilyen regionális tudat jelei a román és a szász népességnél, ill. maradványnál is megfigyelhetők, és ez óvatos bizakodásra jogosít. - A szubjektív indíttatású esszé irodalmi regionalizmusról rendezett szimpozionhoz szolgált általános bevezetésül.

T a m á s Attila (Debrecen)

Farkas Gyula irodalomtörténeti munkásságáról

A tanulmány fölhívja a figyelmet arra, hogy Farkas Gyula munkásságát a hazai irodalomtörténet-írás az utóbbi évtizedekben inkább csak rövid, élesen bíráló értékelésekre érdekesítette. (Ez főként azzal a könyvével magyarázható, mely nagyobb részt a zsidó asszimilációnak a magyar irodalomra kifejtett múlt századvégi hatását tárgyalta, erős egyoldalúsággal, a később uralomra jutó fasizmus ideológusainak adva érveket a kezükbe.) Számba veszi Farkas munkásságának sokféleségét, kiemelve azt, hogy erősen - nemegyszer túlságosan is - ráirányította ugyan figyelmét a magyar irodalomban is kimutatható regionális különbségekre, igazában azonban - egy hegeliánus színezetű felfogás jegyében - azt értékelte elsősorban, ha a fejlődés felül tudott emelkedni a területi (esetenként akár a nemzeti) megkötöttségeken, egyetemes értékű szintéziseket teremtve. - Röviden jellemzi a Farkas munkásságában érvényesülő pozitivist, szellemtörténet-írói és szociológiai szemléleti tényezőket, a stílusának szintelenségét felróvó bírálat ellenében pedig idézetekkel törekszik ennek megalapozatlanságát bemutatni.

Tibor K e s z t y ü s (Göttingen)

Egybevető észrevételek Farkas Gyula „Az asszimiláció kora a magyar irodalomban” c. művéről és annak „Der Freiheitskampf des ungarischen Geistes” c. német kiadásáról

1. A szerző idézi Keresztury Dezsőt, akinek a véleménye szerint Farkas Gyula „Az asszimiláció kora a magyar irodalomban” című műve antiszemita könyv és német kiadása „Der Freiheitskampf des ungarischen Geistes” már fasiszta.
2. Ezt az állítást a szerző vitatja. A magyar kiadás öszerinte nem antifasiszta (legfeljebb anti-asszimiláns), és ha az eredeti mű nem antiszemita, nem lehet a fordítása fasiszta.
3. A szerző megállapítja: Farkas a német fordítást kihagyásokkal és kisebb betoldásokkal a Harmadik Birodalom szellemében „áramvonalasabbá” formálta.
4. A német utószóban („Ausblick”), amely a magyar eredetiben még nem létezik, Farkas antiszemita hangot üt meg, ezzel szemben több helyen (mindkét változatban) elismerőleg ír a magyar zsidóság szerepéről és teljesítményéről.
5. A németek és a zsidók Magyarországon a századforduló körül - kulturális és nyelvi kritériumok alapján - alig választhatók el egymástól. Megkülönböztetésként szolgált a vallás és a „faji jegyek”.
6. Farkasnak erős fenntartásai voltak a nemzetiszocialista Németországgal szemben. Mint magyar reprezentáns a magyarok „nem-árja” származása miatt megaláztatásoknak volt kitéve, melyeket ő a magyarok magas „faji minőségével” próbált ellensúlyozni.
7. A magyar kiadás kritikái közül Schöpflin Aladáré emelkedik ki, aki elsősorban az asszimiláció problematikájával foglalkozik és megállapítja, hogy a múlt század második felében a magyar nemesség nem volt hajlandó a polgárság színvonalára „lesüllyedni”, a magyar parasztság viszont még nem volt képes polgárosodni. A „polgári funkciók” így „idegen” (német-zsidó) kezekbe kerültek. Ez a középréteg viszont az európai államokban a tudományok, a művészetek és az irodalom hordozója volt.

V a r g a Péter (Budapest)

A bolygó zsidó motívuma néhány 19. századi magyar költőnél

Az Ahasvér-motívum történetében mérföldkőnek számít az az 1602-ben szerző megjelölése nélkül Baselban kiadott elbeszélés, amely egyesíti az összes korábban előforduló idevonatkozó motívumot és alapját képezi a legtöbb további feldolgozásnak. A világirodalom Ahasver-adaptációi az említett *Volksbuch* után meglehetősen egyértelműen tipologizálhatók. Heinrich Gusztáv az Ahasver-motívum múlt század végi magyar kutatója négy típusú tematizálási területet említ: a szenvedő zsidó nép megtestesítése, a zsidó öngyűlölet kifejeződése és a halál várása, harmadsorban az istentagadó szimbólumaként, és végül mint örök vándor a világtörténelem élő tanújaként.

A tanulmányban említett magyarországi Ahasver-feldolgozások szinte mindegyike besorolható a fenti tipológia valamelyikébe. Legtöbbjükben azonban fellelhető egy - talán speciálisan magyar - tartalom is, amely a zsidók keresztény hitre való áttérésére és asszimilációjára buzdít. A példák közül talán legérdekesebb az a két helyen is (Debrecenben és Nagyváradon) megjelent, Tolnay Ferenc nevével fémjelzett fordítás, melynek eredetije nem ismeretes. Egy másik kuriózum Karakói Pista „Borzasztó csodatörténet” című írása, amely műfajilag a röpirat és a propaganda határán van, eredeti ötletei azonban figyelemre méltóak.

A 20. században tovább folytatódik a bolygó zsidó motívumának magyarországi recepciója, illetve további önálló élete, sokszor sajátos, egyéni magyar motívummal kiegészítve.

Balogh András (Budapest)

A Nibelung-ének magyarországi fogadtatásának néhány kérdése a XIX. században

A dolgozat arra tesz kísérletet, hogy a Nibelung-ének magyarországi fogadtatásának néhány mozgató elvét felvázolja. A magyar-hun származás és a szövegben fellelhető nyomok gerjesztették ezt a szokatlanul nagy filológiai érdeklődést, de a szöveg maga igazán az Arany-János-i népeposz kategória megtestesítőjeként lépett a köztudatba. Érdekes tényként kell kezelni, hogy ezt a magyar írók, irodalomtörténészek nem tudták pontosan megmagyarázni, mert a honi irodalom-felfogás téziseibe nem illett hézagmentesen a Nibelung-ének, amint azt a legszembeötlőbbben a szöveg tragikuma körül kibontakozott vitában lehetett látni. Végeredményben az mondható el, hogy a Nibelung-ének recepciója mindig két végpont, a hazai irodalom-felfogás és a németországi irodalmi élet között mozgott, akárcsak a fogadtatás csúcspontjaként értékelt Szász Károly-féle kitűnő fordítás, amely nem az eredeti középfelnémet szövegből indul ki, hanem a biedermeier stílus alapján készített, erősen interpretált német változatból.

Wilhelm D r o s t e (Budapest)

Hidak a partnélküli végtelenbe - A lefordíthatatlan költői szépség (Gondolatok Ady Endre és Rainer Maria Rilke költeményeiről)

A tanulmányban a szerző Ady *Sírni, sírni, sírni* c. versének német, ill. Rilke *Schlußstück* c. versének néhány magyar fordítását elemzi, megállapítva, hogy a költői teljesítménynek egy másik nyelven való visszaadása - tegyen arra akár a legkiválóbb fordító is kísérletet - még csak töredékesen sem lehetséges. Ady és Rilke mindenekelőtt azért oly nehezen érhető utol műfordítások révén, mert mindketten képesek voltak a mindenkori idegen nyelvi szempontból is újat teremteni anyanyelvükön. Ezért az ő esetükben rendkívül bonyolultak a megértés útjai is. A félreértés falait kell rendre lebontani, a megértés azonban így is örök folyamat marad a célba érés bizonyossága nélkül. És mégsem értelmetlen vállalkozás a fordíthatatlan fordítása: noha a hídépítés a partnélküli végtelenbe vezet, a cél örök közelítésének kísérletében rejlik jelentősége.

K u r d i Imre (Budapest)

Kilenc versorról. Egy Rilke-vers két magyar fordításban

A tanulmány Rilke híres hámosorosának (*O Herr, gib jedem seinen eignen Tod*) Nemes Nagy Ágnes és Csorba Győző féle fordításait vizsgálja. A vizsgálat a Rilke-vers elemzéséből indul ki, és arra keresi a választ, vajon sikerül-e a fordítóknak - és milyen mértékben - megvalósítaniuk fordításaikban az eredeti költői szöveg relevánsnak tekinthető sajátosságait (ritmus, rím, mondatszerkesztés, logikai struktúra). A tanulmány ugyan Nemes Naggyal együtt arra a végkövetkeztetésre jut, hogy „a tökéletes műfordítás önellentmondás”, mégis lehetségesnek bizonyul a fordításokról az eredeti költői szöveggel való összevetés során minőségi értékítéletet alkotni.

O r o s z Magdolna (Budapest)

„Csupasz füzekről hallok hull a harmat”. Radnóti Miklós Georg Trakl - fordításai

A tanulmány két Trakl-verset (*Kindheit és Der Herbst des Einsamen*), illetve e versek fordítását vizsgálja. Kiinduló pontja, hogy az irodalmi fordítása az ún. intertextualitás speciális esete, és mint ilyen, sajátos metareferenciaként definiálható. E felfogás alapján a fordítás mindig szövegek közötti produktív kapcsolatteremtés, melyet nem szabad csupán az eredetivel való minél teljesebb azonosság mércéjével mérni, hanem mint költői teljesítményt szükséges megítélni. Ez a nézet jól illeszkedik a magyar fordításhagyomány egyes képviselőinek, és magának Radnótinak az elképzeléseihez is. A tanulmány azt igyekszik bizonyítani, milyen sokféle intertextuális kapcsolat jön létre Radnóti és Trakl között a fordítás révén. A két Trakl-vers fonetikai, szintaktikai, szemantikai, pragmatikai szintjének részletes elemzése, valamint a Trakl költészetére jellemző általános jegyek feltárása után a szerző szisztematikusan elemzi a versfordítások minden mozzanatát és az eltérések típusait. A fordítások, valamint további versek ilyenén összevetése után kimutathatók egyrészt a két, látszólag rendkívül különböző költő művészetének közös jegyei, és feltárnak egyes konkrét intertextuális megfelelések is.

K e r e k e s Gábor (Budapest)

Stefan Zweig nézetei Magyarországról

Stefan Zweig a XX. század első felének egyik legolvasottabb német nyelvű szerzője. Bécsi zsidó nagypolgári családból származván gyakran találkozhatott magyarokkal Bécsben, sőt ő maga is járt Magyarországon. Írásai, levelei valamint naplófeljegyzései arról tanúskodnak, hogy voltak ismeretei a magyarokról. Mindezek ellenére Zweig semmi rendkívülit nem látott a keleti szomszédokban, egyszerűen a hétköznapiak egyik természetes elemének tekintette őket. Néhány Zweig-i szépirodalmi műben rábukkanhatunk magyar alakokra, magyarországi színhelyre valamint egy sor magyar név és fogalom említésére, de mindez csak azt a megállapítást igazolja, hogy Zweignek nem voltak se rokon- se ellenszenvai a magyarokkal szemben. A műveiben szereplő magyar alakokat minden további nélkül más nemzetiségű figurákkal lehetne helyettesíteni, hiszen - ellentétben pl. Joseph Roth néhány írásával - a magyar származás itt nem játszik jelentős szerepet.

Eine „literarische Aktion“ beim Amt des Ministerpräsidenten im Jahre 1916 (Teil 2). Robert Graggers Vorlage und Entwurf: Die ungarische Bibliothek.

Im 1. Teil der Dokumentation (BBH 7) wurde das Schreiben des Ministerpräsidenten Graf István Tisza publiziert, in welchem er 12 kompetente Persönlichkeiten bittet, sich zu dem Projekt einer repräsentativen Reihe ungarischer literarischer Werke in deutscher Übersetzung zu äußern. Als höchst überraschend erwies sich die kritisch-moderne Auffassung des federführenden Beamten Baron Károly Kazy in seinem zusammenfassenden Bericht nach dieser ersten Umfrage. In Teil 2 nun werden die erhalten gebliebenen Resümees der von den befragten Sachverständigen gegebenen Antworten sowie ein an den Ministerpräsidenten adressiertes Memorandum samt Projektbeschreibung und Anlagen der Forschung zugänglich gemacht. Als Verf. der Vorlage, in der außer redaktionellen und Übersetzungsfragen auch Finanzierungsprobleme, Verlags- und Vertriebsangelegenheiten, gestützt auf fundierte Kenntnis der Verhältnisse in Deutschland, erörtert werden, kann der eben zu der Zeit zum Professor für Hungarologie an die Berliner Universität berufene Robert Gragger unschwer erschlossen werden. Die Dokumentation wird durch zwei Briefe ergänzt, die Graggers spätere Bemühungen in der gleichen Richtung belegen.

Mitgeteilt von Paul Kárpáti